

Mensen hoeven geen inspraak, ze willen perspectief

‘Zonder drastische aanpassing is dit bestel geen lang leven meer beschoren’, schrijft David van Reybrouck in zijn boek *Tegen verkiezingen*. ‘Als je ziet hoe het kiesverzuim toeneemt, partijen leeglopen en politici geminacht worden, als je ziet hoe moeizaam regeringen ontstaan, tot hoe weinig ze maar in staat zijn en hoe hard ze vervolgens worden afgestraft, als je merkt hoe snel populisme, technocratie en antiparlementarisme opgang maken, als je ziet hoe steeds meer burgers naar inspraak snakken en hoe snel dit verlangen kan omslaan in frustratie, besef je: het water staat ons aan de lippen. Er is niet veel tijd meer.’ Hij draagt ook een oplossing aan. Hij wil de wetgevende macht toevertrouwen aan gelote burgers, in plaats van aan gekozenen. Gelote burgers hebben misschien niet de expertise van beroeps politici, maar ze hoeven niet te worden gekozen of herkozen. Het risico op corruptie neemt af, de verkiezingskoorts zakt en de aandacht voor het algemeen belang neemt toe. Is dat een begaanbare weg?

De Belgische politiek raakte na de federale verkiezingen in 2010 in een impasse. De formatie duurde 541 dagen en haalde daarmee het *Guinness Book of Records*. Vanwege het grote aantal partijen dat wil deelnemen aan de Tweede Kamerverkiezingen in Nederland, op 15 maart, kan ons land ook in een impasse raken. Het is niet te hopen.

Tijdens de impasse in België publiceerden David van Reybrouck en enkele anderen op 11 juni 2011 in vijf toonaangevende Belgische kranten een manifest onder het motto: ‘Weg uit de impasse, hier is een plan’. Van Reybrouck is een veelzijdige Belg, die met zijn boek over Congo zowel de AKO-literatuurprijs als de Libris-geschiedenisprijs won. Naast proza schrijft hij essays, poëzie en theater en treedt hij zelf ook op. Hij is nu bezig met een boek over Nederlands-Indië. Daarnaast maakt hij zich zorgen over onze democratie.

In 2008 verscheen de eerste druk van zijn *Pleidooi voor populisme*, waarin hij de groeiende cultuurtroef tussen laag- en hooggeschoolden signaleert en constateert dat in de jaren negentig de diplomademocratie de representatiedemocratie heeft verdrongen. De kloof die daardoor is ontstaan bedreigt de samenleving en om die kloof te dichten bepleit hij niet minder populisme, maar beter populisme.

Gewone burgers
Dit ‘Pleidooi’ en het manifest leidden op 11 november 2011 tot een overlegtop van gewone burgers, de zogenaamde G1000. Zetvennig door loting geselecteerde burgers deden mee aan dit initiatief, waarbij op basis van dialoog gestreefd werd naar overeenstemming over... ja, waarover eigenlijk? Dat werd niet duidelijk, maar het idee sloeg aan, vooral nadat hij zijn ideeën verder uitwerkte in zijn in 2013 verschenen handzame boekje *Tegen verkiezingen*.

David van Reybrouck heeft het daarin over een ‘democratisch vermoeidheidssyndroom’, dat veroorzaakt wordt door ‘electoraal fundamentalisme’. Daarmee bedoelt hij dat verkiezingen op zichzelf heel belangrijk worden gevonden, terwijl er steeds minder respect is voor de degenen die verkozen worden. Van Reybrouck verbaast zich over die focus op verkiezingen, omdat ze slechts tweehonderd jaar oud zijn. Voor de Franse en Amerikaanse revoluties werd er al duizenden jaren geëxperimenteerd met vormen van democratie. Volgens Van Reybrouck is een waardevol stelsel diep in de problemen geraakt, omdat door de nadruk op verkiezingen de lange termijn en het algemeen belang keer op keer het onderspit delven tegen de korte termijn en het partijbelang.

Om dat probleem op te lossen, grijpt hij terug op het oude Athene, waar alle functies door loting werden toegewezen. Hij bepleit een deliberatieve democratie, een democratie waarin burgers met elkaar en met deskundigen praten om tot een goed oordeel te komen, voordat ze gaan stemmen. Niet het hebben van een mening staat centraal, maar de collectieve beraadslaging. Om de representativiteit te verhogen wordt het gezelschap door loting samengesteld en de spelregels zijn zo gemaakt, dat wordt voorkomen dat enkele mondige deelnemers het groepsproces kapen.

Besprekingen met door loting geselecteerde burgers lijken intussen een nieuw instrument te worden om de democratie beter te laten functioneren. Op 22 maart 2014 vond in Amersfoort de eerste Nederlandse G1000 plaats op 5 november 2016 werd de eerste provinciale G1000 georganiseerd, de Friese dorpenpot.

In diezelfde periode, op 26 oktober, kondigde een groep burgemeesters en wethouders onder aanvoering van Bert Blase die toen waarnemend burgemeester van Vlaardingen was, ‘Code Oranje’ af. Die heeft niets te maken met het weer, maar met ‘stadslopers’: nieuwe, deels door loting samengestelde gemeenteraden met 150 leden, die drie keer per jaar bij elkaar komen om besluiten te nemen, waarna ze door burgemeester en wethouders worden uitgevoerd. Dat laatste klinkt dan weer heel ouderwets. ‘Code Oranje’ beschikt over een slecht toegankelijke website, www.civocracy.org, met stellingen waarover gediscussieerd kan worden. Taalgebruik en aard van de stellingen wijzen erop dat tot nog toe vooral aan de overheid gelieerde personen het platform hebben gevonden. Het initiatief wordt in bestuurlijk Nederland zo serieus genomen dat het blad *Binnenlands Bestuur* er plaats voor heeft ingeruimd op zijn nieuwjaarsbijeenkomst.

Evenals het referendum en het burgerinitiatief lijkt loting dus een plaats te krijgen in de democratie, maar niet zoals Van Reybrouck had gewild. Hij vond eerstgenoemde nieuwe instrumenten waardevol maar onvolgende, omdat ze de burger nog steeds angstvallig buiten het wetgevende proces houden. De initiatiefnemers van ‘Weg uit de impasse, hier is een plan’ vonden de eendelige Belgische kabinetsformatie een symptoom van iets groters, een crisis van de democratie. In plaats van een bestuur mogelijk te maken, lijken verkiezingen juist een obstakel te worden. ‘Partijtrouw bestaat niet meer. Het is knokken voor elke stem. Dus hoor je tijdens de campagne beloftes die lekker klinken, maar lastig te realiseren zijn’, aldus het manifest. Met een verwijzing naar het wegvalven van het traditionele middenveld van vakbonden, ziekenfondsen en coöperaties en met de komst van het interactieve internet constateren de opstellers: ‘Nooit eerder was de burger zo mondig en tegelijk zo machteloos. Nooit eerder was de politicus zo zichtbaar en tegelijk zo radeloos.’

Het beeld is herkenbaar, maar hoeft daarom nog niet juist te zijn. Tom van der Meer, hoogleraar politicologie aan de Universiteit van Amsterdam, meent in ieder geval van niet. ‘Het hoogst evenredige kiesstelsel in Nederland is uitstekend in staat om te reageren op nieuwe uitdagingen: het geeft ook kleine groepen een stem, kanaliseert het wantrouwen en plooi mee met veranderende opvattingen in de samenleving. Wanneer kiezers menen dat bepaalde standpunten of onderwerpen onvoldoende aandacht krijgen, vindt dat snel zijn weerklink via nieuwe partijen’, schrijft hij in zijn pas

Het hoogst evenredige kiesstelsel in Nederland is uitstekend in staat om te reageren op nieuwe uitdagingen

verschenen boek *Niet de kiezer is gek*. Hij juicht inspraakavonden, deliberatieve initiatieven en het gebruik van sociale media toe, maar vindt participatie niet het grootste probleem. Dat zijn de gevestigde politieke partijen zelf. Hun ledental is van ruim 700.000 in 1960 afgenomen tot 285.000 in 2016, van wie niet meer dan 10 procent actief is. Dat betekent dat voor alle politieke en hoge bestuurlijke ambten in Nederland gerekrueteerd wordt uit ongeveer 30.000 burgers.

Dat manco dringt zich natuurlijk ook op aan de politieke partijen zelf. Zo verlaagde de PvdA onlangs haar lidmaatschapsdrempel om zoveel mogelijk mensen een nieuwe lijsttrekker te laten kiezen, wat dan weer minder kies is tegenover de aanhang die al jarenlang contributie betaalt. Ook buiten de politieke partij en om wordt de afnemende representativiteit gecorrigeerd. Bij burgemeestersbenoemingen bijvoorbeeld is hun rol geminimaliseerd. De gemeenteraad bepaalt wie de nieuwe door de Kroon benoemde burgemeester wordt, de gekozen burgemeester komt steeds dichterbij en het aantal partijloze burgemeesters neemt toe.

Maar toegevoegd, het gaat niet snel. Van der Meer vindt dat juist een probleem. Gevestigde partijen moeten hun stevig greep op functies in de politiek en het openbaar bestuur loslaten. Voor daadwerkelijk politieke functies als minister en wethouder zou het partijlidmaatschap een voorwaarde moeten zijn, maar functies die eerder bestuurlijk zijn dan politiek moeten ook worden opengesteld voor niet-leden. Niet meer, maar minder politiek in het openbaar bestuur om het land bestuurlijk te houden.

Nooddiklof
Intussen voldoen de door loting samengestelde burgerpanels niet aan de hoge verwachtingen. Lang niet alle ingelote mensen willen meedelen, zodat weer vooral de ‘participatie-elite’ wordt bereikt. Nu de verkiezing van Donald Trump tot president van de Verenigde Staten lijkt initiatiefnemer Van Reybrouck alle hoop te hebben verloren. Op 9 november 2016 luide hij op zijn Facebookpagina de nooddiklof: ‘Ik had zo gehoopt dat de democratie zich van binnenuit zou veranderen. Dat het

Johanneke Liemburg
Johanneke Liemburg is burgemeester van Littensera-diel. Zij begon haar loopbaan als journalist en studeerde daarvoor politologie. Zij was voor de PvdA lid van Provinciale en Gedeputeerde staten van Fryslân en van de Tweede Kamer. In 2010 promoveerde zij op een biografie van de Friese dichter, politicus, activist en hoofdredacteur van de *Friese Koerier* Fedde Schurer.

mogelijk zou zijn om het voertuig van de democratie te herstellen terwijl wij ermee redden. Nu ziet het er naar uit dat we eerst zullen moeten crashen. De wereld zal zich na verloop van tijd misschien herstellen, maar ik vrees dat we door een lange periode van zeer duistere jaren zullen gaan. De geschiedenis is op één nacht tijd fundamenteel veranderd.’

In één nacht? Zo naïef zal hij toch niet zijn? Al in 1998 beschreef de invloedrijke Amerikaanse auteur Robert D. Kaplan in zijn boek *Het einde van Amerika* de ontwikkende gevolgen van de mondialisering voor (delen van) de Amerikaanse samenleving. Weinig mensen zijn opgewassen tegen de vloedgolf van technologische en culturele veranderingen waardoor ze worden overspoeld. Hij zag dit ook elders op de wereld gebeuren. Door technologische vernieuwingen raken culturen uit het lood en gaan mensen zich vastklampen aan hun geloof. Een gemondialiseerde wereld waar iedereen met iedereen in verbinding staat, is een voedingsbodempool voor het ontstaan van orthodoxe stromingen en extreme bewegingen. 1998, dat was voor de economische crisis van 2008 en voor het uitroepen van de Islamitische Staat in 2014.

Kaplan: ‘Uiteindelijk draait de hele geschiedenis om migratie – het verruilen van armoedige nederzettingen voor rijkere. Amerika wordt geacht een uitzondering te zijn op dit soort brute historische ontwikkelingen, maar de hardnekkigheid van de armoede onder de zwarten en de sociale desintegratie doet vermoeden dat er grenzen zijn aan de uitzonderingspositie die Amerika dieper geniet – het oordeel dat het had van een opmerkeloos leeg en mineraalrijk gebied in de gematigde klimaatzone. In Amerika hebben individuen, groepen en culturen elkaar altijd heftig beconcentreerd, en nu er in onze postindustriële wereld een economie ontstaat waarin mensen puur en alleen worden afgerekend op hun vermogen om informatie te verwerken en te analyseren, zal de strijd om de topposities alleen maar harder worden en zal de mythe van de groepsgeïntegreerdheid verder worden ondermijnd.’

Evenals Van Reybrouck grijpt Kaplan terug op het oude Athene, maar dan om aan te tonen dat het voortbestaan van de Verenigde Staten niet vanzelfsprekend is. Ook het succesvolle Athene zonk geleidelijk weg in de geschiedenis. ‘De individualistische mentaliteit waaraan de natie zijn bestaan dankt, leidt nu misschien tot het uitsmeulen ervan: in een nieuw wereldwijd vestigingspatroon zullen gemeenschappen met elkaar verbonden zijn via nieuwe computertechnologieën en

Het is een misverstand te denken dat het gevoel van onbehagen dat zich meester lijkt te maken van onze samenleving veroorzaakt wordt door een gebrek aan participatie

de luchtvaart, terwijl de traditionele natiestaten, die zijn gedefinieerd door hun geografische grenzen, zullen wegwijnen.’ In een door computers gestuurde, op kennis gebaseerde wereld-economie zullen goed opgeleide Amerikanen zich misschien meer verbonden voelen met hun hoog opgeleide tegenhangers en vrienden in Europa, Zuid-Amerika en Azië dan met hun minder goed opgeleide landgenoten in de buurt.

Nu is Europa Amerika niet, maar wel een klein beetje. Kaplan heeft het in feite over de hele westerse wereld. Het is een misverstand te denken dat het gevoel van onbehagen dat zich meester lijkt te maken van onze samenleving veroorzaakt wordt door een gebrek aan participatie. Hoe meer mensen meepraten en meebeslissen hoe beter natuurlijk, maar de praktijk leert dat velen daar helemaal geen zin in hebben. Zij willen dat hun problemen worden opgelost. Dat een perspectief wordt geboden in en snel veranderende wereld die hun cultuur bedreigt en hun banen vernietigt. En dat perspectief verwaait te zijn van politiek.